

Motion till riksdagen
2006/07:A268

av Lars Ohly m.fl. (v)

Arbetstider

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Förkortad veckoarbetstid.....	2
4	Heltid en rättighet – deltid en möjlighet.....	3
5	Minskat övertidsuttag.....	4
6	Obekväma arbetstider.....	5
7	Inflytanderegler.....	6

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att inleda en stegvis förkortning av arbetstiden genom att sänka arbetstidsnormen i arbetstidslagen.
2. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag på en förändring av lagen om anställningsskydd, i enlighet med vad i motionen anføres om rätt till heltid.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att slopa mertidsbegreppet.
4. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om sänkt övertidstak.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att dispensansökan för övertid utöver allmän övertid ska innehålla yttrande från företagshälsovård.
6. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om att skärpa nattarbetsförbudet.
7. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om genomförande av Arbetstidskommitténs, Knas, förslag till inflytanderegler.

3 Förkortad veckoarbetstid

Vänsterpartiet har länge drivit frågan om en förkortning av veckoarbetstiden med målet 6-timmarsdag. Det är en välfärdsreform för alla arbetande och en jämställdhetsreform som skulle skapa förutsättningar för en rättvis fördelning av avlönat och oavlönat arbete mellan kvinnor och män. En arbetstidsförkortning är dessutom en fördelningspolitisk reform i ett läge då produktivitetsökningen och de privata storföretagens vinstuttag är historiskt höga, samtidigt som nivåerna på arbetslöshet och arbetsrelaterad ohälsa är höga.

Totalt sett arbetar kvinnor och män lika mycket. Skillnaden är att kvinnor arbetar mer obetalt och män mer betalt. Dagens arbetstidslagstiftning är utformad efter en traditionell arbetsdelning mellan könen, där varje hushåll förutsätts bestå av två vuxna, där den ene (mannen) försörjer hushållet genom förvärsarbete, medan den andra (kvinnan) sköter hushållet och omsorgen om barn.

Så ser inte dagens verklighet ut. Kvinnor förvärsarbetar i lika hög grad som män, och hela vårt skatte- och socialförsäkringssystem är uppbyggt kring principen att varje individ försörjer sig på eget arbete. Den traditionella arbetsdelningen mellan könen i hemmet lever dock kvar.

Att arbeta heltid och samtidigt ha huvudansvaret för det obetalda arbetet i hemmet är betungande, i synnerhet för en småbarnsförälder. Det är mycket tydligt i statistik över arbetsidsmönster att denna ekvation ofta löses genom att kvinnor med små barn går ner till deltidsarbete för att orka ta detta ansvar, medan män som får barn i stället ökar antalet arbetade timmar utanför hem-

met. På så sätt reproduceras och förstärks könsarbetsdelningen och de diskriminerande strukturerna på arbetsmarknaden. Deltidsarbete leder till lägre ersättning från socialförsäkringssystemen, a-kassan och pensionsystemet. Deltidsarbete ger dessutom en sämre löneutveckling och sämre möjligheter till fortbildning och färre karriärmöjligheter.

En förkortning av veckoarbetstiden med bibehållen lön skulle inte ensamt bryta könsuppdelningen av betalt och obetalt arbete, men den skulle göra det möjligt för fler kvinnor att jobba heltid och skapa utrymme för män att öka sina insatser i det oavlönade arbetet.

En arbetstidsförkortning skulle också ge mer tid för vila och fritidsaktiviteter och därmed bättre villkor för god hälsa och ökad livskvalitet. Dessa vinster för den enskilde behöver inte stå i motsättning till samhällsekonomiska vinster eller vinster för det privata näringslivet. Tvärtom har de försök som gjorts med förkortad arbetstid visat på flera möjliga positiva effekter: I Kiruna kommun minskade sjukskrivningarna under försöket med 6-timmarsdag. Försöket blev därmed en samhällsekonomisk vinst, även om vinsten inte kom kommunen tillgodo. Toyota i Mölndal har infört 6-timmarsdag för alla anställda. Nettovinsten och kundservicen har ökat som en effekt av reformen, och också där har sjukskrivningarna minskat.

För att få önskade effekter på jämställdhet, hälsa, sysselsättning och på samhällsekonomin som helhet bör en arbetstidsförkortning genomföras via lagstiftning. Kollektivavtalslösningar med förkortad arbetstid har på senare år nåtts på flera avtalsområden. Framför allt omfattas idag akademiker, tjänstemän och arbetare i manligt dominerade sektorer av sådana avtal. De kvinnodominerade låglöneförbunden har däremot hittills haft mycket svårt att nå avtal om förkortad arbetstid.

Den stegvisa arbetstidsförkortning via avtal som redan är ett faktum är alltså orättvist fördelad. Att sänka normalarbetstiden från 40 till 37 timmar med bibehållen lön, skulle utjämna denna orättvisa. De omedelbara ekonomiska konsekvenserna av ett sådant första steg i en generell arbetstidsförkortning skulle heller inte behöva bli särskilt omfattande. För att de långsiktiga effekterna på sysselsättning, folkhälsa och fördelningen av betalt och obetalt arbete ska få fullt genomslag bör en stegvis förkortning av normalarbetstiden genomföras med sikte på 6 timmars arbetsdag. Ett första steg i denna förkortning av normalarbetstiden bör genomföras under innevarande mandatperiod. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4 Heltid en rättighet – deltid en möjlighet

SCB:s arbetskraftsundersökningar visar att deltidarbete av arbetsmarknads-skäl, dvs. att arbetsgivaren endast erbjuder deltid trots att arbetstagaren vill och kan arbeta heltid, har ökat från 215 000 till ungefär 250 000 mellan första kvartalet 2003 och första kvartalet 2005. Av de ungefär 250 000 anställda med ofrivilligt korta arbetstider första kvartalet 2005 är 170 000 kvinnor och ungefär 80 000 män.

Fel! Okänt namn på

De så kallade behovsanställningarna har också ökat kraftigt. Från ungefär 40 000 år 1990 till i dag nästan 145 000 personer. Dessa anställningar är i särklass vanligast bland kvinnliga arbetare.

LO-rapporten Anställningsformer och arbetstider från 2005 visar dessutom att 22 % av de LO-anslutna kvinnor som är födda utanför norden – och har bott högst 9 år i Sverige – är deltidsarbetslösa. Motsvarande siffra för kvinnor födda i Sverige är 14 % och 4 % för män födda i Sverige. Deltidsarbetslöshet är alltså i huvudsak ett problem för kvinnor i arbetaryrken, men rymmer även en tydlig etnicitetsaspekt.

Det ofrivilliga deltidsarbetet och de otrygga anställningarna gör att företrädesvis kvinnliga arbetare förvägras möjligheten till en lön som går att leva på. Deltidsarbete innebär förutom en lägre inkomst även sämre utvecklingsmöjligheter i arbetet och en sämre löneutveckling. Deltidsarbete leder också, som nämns ovan, till lägre ersättning från socialförsäkringssystemen, a-kassan och pensionssystemet och låser fast kvinnor i ekonomiskt beroende av en partner eller av samhället.

Problemen med deltidsanställningar är särskilt stora inom vård- och omsorgsyrkena, inom handeln och hotell- och restaurangbranschen. Det har visat sig mycket svårt för fackförbunden inom dessa avtalsområden att nå avtalslösningar om heltidsanställningar.

Vänsterpartiet menar därför i likhet med Heltidsutredningens betänkande *Stärkt rätt till heltidsanställning* (SOU 2005:105) att det behövs en lagstiftad rätt till heltid för att ge kvinnor samma möjligheter i arbetslivet som män.

I likhet med LO menar Vänsterpartiet dock att det vore olyckligt att förlägga rätten till heltid till en särskild lag. Arbetstidens längd är nära kopplad till anställningstryggheten och bör samlas och hanteras tillsammans med övriga anställningstrygghetsfrågor. Därför bör en regel om att alla anställningar alltid ska vara på heltid tillföras i LAS (lagen om anställningsskydd).

Lagen bör vara utformad så att anställningar på deltid ska kunna ingå om det finns särskilda skäl, och de ska då ha ett fast arbetstidsmått och vara reglerade mellan parterna på arbetsmarknaden. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag på lagstiftning om en förändring av lagen om anställningsskydd i enlighet med vad i motionen anförs om rätt till heltid. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Mertidsbegreppet i arbetstidslagen stimulerar inrättandet av deltidsanställningar. Detta begrepp bör tas bort ur lagen. Bara ett entydigt begrepp bör finnas för vad övertid är, dvs. sådan arbetstid som överstiger ordinarie arbetstid i anställningsavtalet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Minskat övertidsuttag

I Sverige har antalet lönearbetstimmar per sysselsatt person minskat under 1990-talet och fördelningen av de arbetade timmarna har blivit alltmer ojämn i befolkningen. Totalt har antalet lönearbetstimmar legat relativt stabilt på

omkring 120–130 miljoner timmar per vecka sedan början av 1980-talet. Men bakom siffrorna döljer sig stora interna förändringar. Inte minst antalet personer i arbetsför ålder har ökat kraftigt. Totalt har antalet faktiska lönearbets-timmar, fördelat på de arbetsföra, minskat. Men enligt SCB:s arbetskraftsun-dersökning skiljer sig fördelningen av arbetade timmar stort mellan olika grupper; närmare 900 000 personer har en veckoarbetstid på mer än 40 tim-mar. De flesta av dem, nästan 70 000, jobbar mer än 45 timmar i veckan. Med andra ord arbetar en dryg femtedel förhållandevis mycket. Samtidigt står ett stort antal arbetsföra helt utanför arbetsmarknaden eller arbetar mindre än de skulle vilja och kunna.

TCO har i en rapport visat att dagens nivå på övertidsuttag motsvarar näst-an 20 000 jobb. All övertid går inte att omvandla till nya jobb. Däremot bör mer av permanent övertid kunna omvandlas till nya jobb. Övertidens ur-sprungliga syfte var att ge företagen möjlighet att klara av tillfälliga produkt-ionstoppar. TCO menar i sin rapport att mycket talar för att företagen i själva verket permanentat ett högt övertidsuttag av befintlig personal i stället för att nyanställa.

När taket på övertiden, som ligger på max 200 timmar per kalenderår, pas-serats befarar TCO att den övergår till dold, obetald övertid, i praktiken en timlönesänkning.

För att minska belastningen på anställda med höga krav på övertidsuttag och skapa förutsättningar för fler nyanställningar bör därför övertidstaket sänkas till 150 timmar innan dispens krävs. 150 timmar innebär att EU-gränsen om max 48 timmar under en fyramånadersperiod klaras. Efter den tillåtna övertiden kan dispens medges om 150 timmar under ett kalenderår.

Alla arbetstidsregler är till för att skydda löntagares hälsa. Det finns därför skäl att skärpa kraven på att hälsoaspekterna skall beaktas. Vänsterpartiet föreslår därför att dispensansökan skall innehålla ett yttrande från företagshäl-sovården. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6 Obekväma arbetstider

Förutom en förkortning av veckoarbetstiden måste arbetstagarnas inflytande över arbetstiden öka. LO-medlemmar är den grupp som oftast arbetar på obe-kväma och oregelbundna tider. Bland LO:s kvinnor är det nio gånger vanli-gare att ha obekväma eller oregelbundna arbetstider än bland Sacos kvinnor. Bland männen är det nästan fem gånger vanligare inom LO än inom Saco. Drygt 50 % av småbarnsmammor inom LO arbetar på obekväma eller oregel-bundna arbetstider. Motsvarande andelar för TCO är 15 % och för Saco ännu lägre.

Arbetstidslagen innehåller ett förbud mot nattarbete. Om de avtalsslutande parterna inte kommer överens om en annan förläggning av arbetstiderna är det lagen som gäller, vilket ger arbetstagarna visst inflytande över förlägg-ningen. Vill arbetsgivaren förlägga arbetstiden på natten eller variera vecko-arbetstiden måste denne förhandla och träffa överenskommelse om detta med

Fel! Okänt namn på

den fackliga organisationen. Så sker också i stor utsträckning. Processindustri, sjukvård, transporter, bensinmackar, telefonbanker m.fl. bedriver verksamhet dygnet runt. Arbetsgivarna köper ökad flexibilitet genom att erbjuda kortare arbetstid och/eller ekonomisk ersättning. Arbetstagarna garanteras ett visst inflytande över arbetstidens förläggning via avtal och får kompensation i tid eller pengar för obekväma arbetstider och oregelbundet arbete.

Nattarbete och skiftarbete sliter hårt på människor. 24-timmarssamhället gör det viktigare att öka möjligheterna att förbättra skyddet för personal i dessa sektorer. Mer om hälsoaspekterna på skiftarbete utreds i särskild motion.

Nattarbetsförbudet bör utvidgas till att omfatta tiden mellan kl. 22 och 06 (i dag mellan kl. 24 och 05 enl. 13 § arbetstidslagen). Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

7 Inflytanderegler

Nuvarande inflytanderegler har spelat, och spelar ännu, en viktig roll för arbetstagarnas möjligheter att påverka sina arbetstider och övriga arbetsvillkor. Men samtidigt speglar de delvis gårdagens arbetsliv och arbetsorganisation. Förändrade produktions- och organisationsmönster och den pågående internationaliseringen har bl.a. inneburit stora förändringar i arbetslivet.

Hierarkiskt uppbyggda arbetsorganisationer där arbetskraften övervakas och kontrolleras har fått ge plats för organisationer där verksamheternas konkurrenskraft mera bygger på aktiva och självständiga arbetstagare som tar utökat ansvar och som kräver motiverade och engagerade medarbetare. Samtidigt har ökade lönsamhetskrav i näringslivet och resursbristerna i offentlig verksamhet inneburit ett ökat antal arbetsplatser som kännetecknas av magra organisationer, högt uppdrivet tempo och höga prestationskrav med små möjligheter för arbetstagarna att påverka sin arbetssituation.

Behov finns därför av en ny inflytandelagstiftning, som förutom att fylla kollektivets behov av inflytande över strategiska verksamhetsbeslut såsom investeringar, bemanning, arbetsorganisation m.m. även sätter ökat fokus på individens behov av inflytande över sin egen arbetssituation. Inte minst gäller detta arbetstagarnas inflytande över sina arbetstider.

Vänsterpartiet har länge krävt att den arbetsrättsliga lagstiftningen skall ses över. Vi har mot bakgrund av den pågående omvandlingen av arbetslivet betonat nödvändigheten av en fortsatt demokratisering av arbetslivet där de enskilda arbetstagarnas behov av inflytande över sitt arbete inte är minst viktigt att förstärka.

Sedan år 1997 är Sverige inne i en period av höga sjuktal. Förutom lidandet för de enskilda individerna innebär det stora samhällsekonomiska kostnader. Med en stor andel av arbetskraften utanför arbetslivet undergrävs förutsättningarna för finansieringen av välfärden i framtiden. Det finns givetvis inga enkla lösningar på ohälsoproblemen, sambanden är komplexa. Aktuell arbetslivsforskning bekräftar dock att samband finns mellan den arbetsrelate-

Fel! Okänt namn på

rade ohälsan och magra organisationer med höga prestationskrav och litet inflytande för den enskilde arbetstagaren. Bristen på inflytande har blivit en riskfaktor för ökad ohälsa i de nya organisationer som växer fram i arbetslivet.

År 2001 tillsatte regeringen en ny arbetstidskommitté, Knas, vars uppdrag var att pröva olika vägar till förkortning av arbetstiden samt att lämna förslag på hur dessa skulle kunna genomföras. I direktiven framhålls att arbetslivet och arbetsmarknaden under 1990-talet genomgått stora förändringar. Massarbetslöshet har ersatts av snabbt växande sysselsättning, ökade sjukskrivningstal och fler anmälda arbetsskador och sjukdomar. Kraftiga besparingar och rationaliseringar har bidragit till arbetsmiljöproblemen. Särskilt betonas den ökade stressen och hetsen i arbetslivet.

Det konstateras vidare att arbetstidens längd och förläggning är av stor betydelse för arbetstagarna och att forskningen visar att ett ökat inflytande över arbetstiden, såväl dess förläggning som längd, för individen kan bidra till att minska stressen och därmed uppkomsten av stressrelaterade sjukdomar. Det understryks att ökat inflytande för individen måste gå att kombinera med effektivitet och flexibilitet i verksamheten, eftersom ökat inflytande för individen är nödvändigt om bättre förutsättningar för ett utvecklande arbete, ökad hälsa och ett mera jämställt samhälle skall kunna skapas.

Inom ramen för Arbetstidskommitténs, Knas, arbete överlämnades i juni 2002 ett delbetänkande till regeringen som innehåller förslag om införande av en ny ledighetslag med fem nya lediga dagar per år samt ett ökat arbetstagarinflytande över ledighetens förläggning. Om arbetstagaren så önskar skall ledigheten kunna tas ut som timmar. Enligt förslaget skall även semesterdagar överstigande 4 veckor kunna tas ut som timmar. Sammantaget skulle arbetstagarna därmed förfoga över minst 80 timmars ledighet varje år att förlägga enligt önskemål, också om önskemålet är att korta den dagliga arbetstiden eller veckoarbetstiden.

Vänsterpartiet har länge drivit krav på förkortningar av normalarbetstiden och ökat inflytande för arbetstagarna över arbetstidens förläggning. Ökat arbetstagarinflytande över arbetstiden är en förutsättning både för ett mänskligare arbetsliv och samhälle med minskad ohälsa och ökad jämställdhet mellan kvinnor och män och för ökad produktion och produktivitet i verksamheterna. I likhet med JämO anser Vänsterpartiet att utifrån ett jämställdhetsperspektiv är en förkortning av veckoarbetstiden att föredra framför en arbetstidsförkortning som tas ut i form av lediga dagar.

Vänsterpartiet anser att Arbetstidskommitténs, Knas, förslag om stärkt arbetstagarinflytande är steg i rätt riktning. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om detta. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 27 oktober 2006

Lars Ohly (v)

Marie Engström (v)

Elina Linna (v)

Kent Persson (v)

Josefin Brink (v)

Wiwi-Anne Johansson (v)

Peter Pedersen (v)

Alice Åström (v)